

hogy ez már nem a hőskor, / hogy ez már nem az a világ, / amit az Úr egy-két hete csinált...” És végül ahogy Goethe úr *bemutatja a világegyetem összes vasútvonalára érvényes szabadjegyét!* (Azok után épp, hogy Ádám kijelenti: „...én üdvözülök, ha a srácaimat / a világegyetembe fölveszik!”) Goethe a „nagy reményekből egy sikerdarab”-bá változott teremtésről beszél, „a telt ház előtt futó világ”-ról. Orbán Ottó igazi költészetet csinál ebben a remeklésben, és eszembe juttatja egy régi, képzeletbeli „abszurd-játékomat”. Kitaláltuk egyszer a barátainkkal a *földipólót*. Ahogy vízipóló van, miért ne lehetne földipóló, mondtuk. A földipóló szabályai szerint a játékosok nem vízben, hanem földben állnak, mozognak — már amennyire bírnak. És úgy játsszák a mérkőzést. Már ahogy abból mérkőzés lesz, ki tudja; sosem játszottunk ennél tovább egyetlen földipólómecset se. Csak nagyokat neveltünk. Maga a humor is ilyen földipóló lehet; termékeny és statikus, szó szerint is földhöz kötött — mégis a legkiszámíthatatlanabb és a legkövethetlenebb bonyodalmakkal, elágazásokkal ékes. Ilyen játék ez az Orbán-könyv; a legnagyobb magyar földipólós, a fentebbiekben sokat emlegetett Klasszikus Fedezet egy-egy húzásának megújítását, továbbfejlesztését élvezhetjük benne, és még valamit: a már ugyancsak említett öntörvényű jó minőséget. Tehát tulajdonképpen teremtéstörténelem-póló az, amit Orbán a költészet válogatott csapatában ezúttal is bemutat.

TANDORI DEZSÓ

Brusz Menyhért visszatér

MOCSÁR GÁBOR: KÉK BARLANG

A hatvanas évek második felében méltán keltettek föltűnést Mocsár Gábor szatírái, a *Pávatoll*, az *Illetlenek*, az *Öznyalató*, és persze Brusz Menyhért története, a *Kerek egy millió*. Mocsár Gábort a közvélemény drámai hangú elbeszélőnek, alapos, valóságismerő szociográfiai írónak tartotta, s némiképp meglepetésként hatott szikrázó, szatirikus kedve, játékos humora. A szociográfus és a szatirikus azonban nem szétválasztható, egymástól megkülönböztethető írói alkat; sőt, a szenvedélyes szociográfiai kutatás természetes következménye lehet a szatirizáló hajlandóság. Vanak a valóságnak ugyanis olyan szelvényei, amelyek aligha fogalmazhatók meg másként, mint komikusan. Az író megismeri a jelenséget, fölméri, elítéli és kinevetteti. Ennek az elítélésnek és kinevettetésnek az együttese a jellegzetes, eltéveszthetetlen Mocsár Gábor-i szatíra.

A klasszikus hagyományokat folytatja. Ami annyit jelent, hogy kora valóságából megfigyel egy jellegzetes, torz magatartásformát képviselő embertípust, a korra jellemző társadalmi viszonyok közé helyezi, s hagyja cselekedni. Mocsár szatíráinak a mozgatói tehát emberek, mai emberek, esendők, hitványak, gyöngék, akik megpróbálnak mindig a közösség, és a közösségi erkölcs ellenében, vagy azt megkerülve, érvényesülni. Mocsár Gábor két jellegzetes kortípust teremtett (a többi között), amely két típus immáron irodalomtörténeti jelenség. Az egyik Hudák elvtárs, a hatalmával visszaélő, erőszakos, féktelen, vidéki kiskirály, a másik Brusz Menyhért, a széplelkű sikkasztó és szélhámos. Aki pedig az első Brusz Menyhért történetet olvasta, rögtön kitalálja, hogy a *Kék barlangban* csakis őrá lehet szó. Menyhért ugyanis merengő lélek, Capri szigetéről, a csodálatos kék barlangról ábrándozik, s minden esetben azért „billegetti az eszt”, hogy pénzt keresve, azt a kék barlangot egyszer megpillanthassa. Bizalomgerjesztő, kedves pofa, mindenkit rászéd, fogházórt és szerelemre vágyó asszonyokat egyaránt. Egy rabtársával megszökik, hogy kül-

földre meneküljön, mert a kék barlang itthonról egyre elérhetlenebbnek tűnik. A két szökött fegyenc éjszakára meghúzódik egy présházban, s a hordók mögött ajtóra talál, amely mögött jól berendezett titkos szórakozóhely tárul elébük. Váratlan vendégek érkeznek, s kiderül, a titkos szoba helybéli hatalmasságok aziluma, amit arra is használnak, hogy a Pestről, vagy „föntről” jöttek szórakozásáról is gondoskodjanak. Vannak, akiknek kulcsot adtak a borpincéhez, ezek kivételezettek, külön kasztot képviselnek a közönséges halandók táborában. S mivel Bruszek az imént lecserezték egy föltört nyaralóban csíkos ruháikat, az újonnan érkezők azt hiszik róluk, ők is a kaszthoz tartoznak. Brusz azonban nem tagadja meg magát, hazardírozni kezd, nyomozónak adja ki magát, s fölismeri, az új vendégek hivatalukkal visszaélő családok s inkább börtönbe való mint ő. Meg azok is persze, hason-szörűek, akik még nincsenek itt a találkán. Vígjátéki alaphelyzet; feszültséggel, veszélyekkel, félelmekkel teljes. Menyhért rabtársa retteg az idővesztegetés következményeitől, s a másik társaság nőtagja, Katinka is rádöbben arra, hogy ez a két ismeretlen aligha nyomozó. Menyhértet azonban elragadja szenvedélye, a szélhámoskodás mámore, a másik társaságban pedig fölcsillan a remény, nagyszabású disznóságokat lehet majd művelni, ha a nyomozót is belevonhatják a buliba. Csak a szőlőcsész ismeri föl a helyzetet, annál is inkább, mert már körözik Brusz Menyhértét, s ő azt is tudja, a közelben föltörték a szőkevények egy nyaralót. Az öreg aztán a rendőrök kezére játssza a későn eszmélőket.

Ezúttal azonban nem Brusz Menyhért a szatíra főhőse, hanem a háttérben maradó titkos szórakozóhely főntartói. Az öregember ezt is tudja: azokat kéne hamarabb hűvösre tenni, nem ezt a két nyomorultat, kisstilű szélhámost. Arra azonban nincs parancsa a rendőrtisztnek. De azért megnyugtatta a csőzt: „Majd intézkedünk. Megpróbálunk intézkedni.” Fontos második mondat, mert a rendőrtiszt sem hisz nagyon az intézkedés lehetőségében. És ez a szatíra gyilkja, mérge, csattanója. Ez az erkölcsi intelme, a társadalmat óvó magva, föltete. Reznált? Megkeseredett? Ciniikus? Egyáltalán nem. Csak józan és ismeri a valóságot. Nagyon jól tudja, hogy sokféle szélhámosok léteznek a nagyvilágban, s mégis, csak a Brusz Menyhért-féle ábrándozók jutnak hamar rendőrkézre. Szatírája célja éppen az, hogy az egészséges bele nem törődést, a közösségi szellem és a társadalmi ellenőrzés szakadatlan frissességét szorgalmazza, a Brusz Menyhértnél ügyesebb, arctalan és névtelen bűnözőkkel szemben. Azokkal szemben, akik körülbástyázzák magukat a paragrafusokkal és megvesztegetett bűntársakkal, hogy zavartalanul folytassák az állam és a társadalom kárára üzelmeiket.

Mocsár Gábor nem elvadult szatirikus. Ezt tanúsítja a kötet második darabja a *Küldöttség koszorúval*, amelyben bizony elérzékenyül a jugoszláviai asszonyok meleg emberségén. A harmadik írás pedig dokumentumregény, egy kitett gyermek története. (*Életem legszebb nyomozása.*) Nem detektívtörténet, sokkal inkább szociográfia, egy elhagyott húszhónapos kislány után nyomozva tárul föl előtte a leghétköznapibb élet, emberek és családok kálváriái. A nyomozás során megismerkedik különféle emberekkel, különféleképp gondolkodó és viselkedő „személyekkel”, akikről jobbnál jobb miniatúrákat, portrékat rajzol meg. Imponáló emberismerete e művében is kamatozik. Könnyedén, egyszerű eszközökkel teremt figurákat, amely jó tulajdonsága úgy látszik szatírában, szociográfiában, dokumentumregényben egyaránt elhatározó jelentőséget nyer. S végső soron ez határozza meg írásművészetét.

A kis kötet tehát hű keresztmetszet Mocsár Gábor alkotói egyéniségéről, parányi tükre sokarcú életművének. (*Szépirodalmi, 1978.*)

SZALAY KÁROLY